

Матеріали I Всеукраїнської наукової конференції «Освітні та наукові виміри природничих наук» (м. Суми, 8 грудня 2020 р.). – Суми: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка), 2020. – С. 14-17.

**НОВІ ЗНАХІДКИ РІДКІСНОГО ГРИБА *SARCODONTIA CROCEA*
(SCHWEIN.) KOTL. З ХАРКІВСЬКОГО ЛІСОСТЕПУ**

Згонник М.О., Мешков Я.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

e-mail: zhonyk223@gmail.com

Серед базидієвих грибів (Basidiomycota R.T. Moore) є чимало ксилотрофних видів, які є активними редуцентами деревини. Їх різноманіття значною мірою залежить від стану ценозів до яких вони приурочені, зокрема від видового складу субстратотвірних рослин, їх віку, запасів мертвої деревини різних розмірних класів тощо. Певні види ксилотрофів є дуже спеціалізованими і созологічно-рідкісними водночас. Деякі з них можна використовувати як біоіндикатори стану природних екосистем [2, 23].

Sarcodontia crocea (Schwein.) Kotl. є представником порядку *Polyporales* Gäum. з родини *Meruliaceae* Rea [6, 12]. Цей вид має виразні макроморфологічні ознаки, завдяки яким він може бути легко ідентифікований навіть в польових умовах. Гриб має великі, м'ясисті, однорічні плодові тіла – в молодому стані сірчано-жовтого кольору, з часом вохряно-червонуваті. Вид має виразний зубчастий гіменофор з шипами 0,5 – 1,5 см завдовжки та характерний солодкувато-фруктовий, анісовий запах [10, 11].

Інфікування рослин спорами *S. crocea* відбувається через тріщини в корі та інші механічні пошкодження. Плодові тіла формуються під корою старих дерев наприкінці літа або восени, проривають її і з часом стають поверхневими. Основним субстратом для гриба є дерева з родини *Rosaceae* Juss.: переважно

яблуня (*Malus spp.*), інколи груша (*Pyrus spp.*), черешня (*Prunus spp.*) та горобина (*Sorbus spp.*) [3, 6, 8].

Sarcodontia crocea відома з різних країн Європи та США, але майже скрізь в межах свого ареалу трапляється нечасто. В Європі сумарно відомо до 500 локалітетів розвитку гриба. З них на Німеччину припадає близько 200 і там вид досі не вважається рідкісним. Водночас у багатьох інших країнах виду присвоєно високий природоохоронний статус: у Польщі (відомо 70 локалітетів) та Чехії – близький до загрозового (NT), у Великобританії (50 локалітетів) – вразливий (VU), в Австрії (30 локалітетів), Італії, Угорщині, Швейцарії – під загрозою вимирання (EN), в Литві, Фінляндії, Швеції – на межі зникнення (CR). В Естонії він розглядається як вимерлий (EX) [8, 12]. З території Росії вид відомий за нечисленними знахідками, але не має природоохоронного статусу [7, 13].

На загальноєвропейському рівні за критеріями IUCN вид оцінюється як вразливий (VU) (A2c + 3c + 4c), оскільки скорочення його популяції за останні 30 років становить понад 30% [4]. Зазвичай *S. crocea* можна зустріти в старих садах на пошкоджених деревах віком понад 40 років [6]. Скорочення чисельності цього виду можна пояснити втратою середовища існування, тому що старі дикі яблуні в лісах трапляються не часто, а на зміну «класичним» яблуневим садам приходять інтенсивні на карликових та напівкарликових підвоях [23].

В Україні *Sarcodontia crocea* також трапляється нечасто. Перша знахідка була зареєстрована в 1907 р. Григорієм Боб'яком на пеньку яблуні в с. Шибалин, околиці м. Бережани, Тернопільська обл. [15]. Наступними були знахідки С.О. Гуцевіч (1940 р.) з території сучасного Ялтинського гірсько-лісового природного заповідника – на *Malus sylvestris*, Гірський Крим [16]. Згодом вид було також знайдено на яблуні та *Photinia serrulata* на Південному березі Криму та в Кримському Лісостепу [17]. В 1948 р. М.Я. Зерова знайшла гриб на яблуні в Києві [18]. В публікаціях І.М. Солдатової (1973-1975 рр.) вид наводиться тричі: полежахисна лісосмуга (субстрат та конкретні географічні координати не вказані) [21], яблуня на території Донецького ботанічного саду [19], яблуня в байрачному лісі у степовій зоні України (конкретний локалітет не вказаний) [20]. В період з

2001 по 2007 рр. О.Ю. Акуловим та А.С. Усиченком на території Харківської області було зареєстровано 8 знахідок гриба: з НПП «Гомільшанські ліси», Зміївський р-н, з околиць с. Науковий, Харківський р-н, а також безпосередньо з території м. Харків [22]. В статті М.Я. Сухомлин за 2010 р. згадується знахідка з Сосницького р-ну, Чернігівської обл. [9]. У 2013 р. в статті О.М. Іваненко *S. crocea* наводиться з території парку Феофанія, Голосіївський р-н, м. Київ [5].

Відомості про усі знахідки гриба станом на початок ХХІ ст. узагальнені в «Annotated checklist of Aphyllorphoroid fungi of Ukraine» [1], але відсутні в базі даних «Гриби України» [14]. Інформацію про решту знахідок можна знайти в сучасних публікаціях. Аналіз публікацій свідчить про те, що гриб трапляється в різних регіонах країни, але спорадично і представлений нечисленними знахідками.

25 жовтня 2020 р. нами було зафіксоване масове плодоношення *Sarcodontia crocea* в старому занедбаному яблуневому садку на території «Співочих терас» – архітектурної пам'ятки, створеної у ХІХ ст. за замовленням цукрового магната – П.І. Харитоненка. На сьогоднішній день «Співочі тераси» належать місцевій агрофірмі ВАТ «Глобівський» (колишній радгосп). В 1950-70 рр., коли тераси реставрували, там висадили яблуні. У біологічному та природоохоронному сенсі ця територія також цікава тим, що впритул прилягає до території Національного природного парку «Слобожанський». На нашу думку, причиною масового плодоношення *S. crocea* є велика кількість старих занедбаних яблунь, сконцентрованих на невеличкій площі.

Роботу виконано під керівництвом О.Ю. Акулова, к.б.н., доцента кафедри мікології та фітоімунології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Список використаних джерел

1. Akulov A.Yu., Usichenko A.S., Leontyev D.V., Yurchenko E.O., Prydiuk M.P. Annotated checklist of aphyllorphoroid fungi of Ukraine. — Mycena. — 2003. — Vol. 2, N 2. — P. 1–73.
2. Blanchette R. A. Delignification by wood-decay fungi //Annual review of phytopathology. – 1991. – Т. 29. – №. 1. – С. 381-403.
3. Eriksson J., Hjortstam K., Ryvarden L. 1981. The Corticiaceae of North Europe. Phlebia – Sarcodontia. 6. Oslo: Fungiflora.

4. Iršénaitė R. *Sarcodontia crocea*. *The IUCN Red List of Threatened Species* 2019.
5. Ivanenko O. Aphyllorphoroid fungi (Basidiomycota) in biotopes of Kyivske Plato, Ukraine // *Natura Montenegrina*. – 2013. – Т. 12. – №. 3-4. – С. 625–638.
6. Kotlava F. Nebezpečný parazit jabloní - *Sarcodontia crocea* (Schweinitz) comb. nov. // *Česká Mykologie*. – 1953. Vol. 7, № 3. S. 117-123
7. Safonov M.A. Wood-inhabiting aphyllorphoroid fungi of the Southern Preurals (Russia) // *Mycena*. – 2006. – Т.6. – Р. 57–66.
8. Senn-Irlet B., Bieri G., Egli S., Rote Liste der gefährdeten Grosspilze der Schweiz. Bern: BAFU, WSL. – 2007.
9. Sukhomlyn M. et al. Initiation of Basidioma Formation of Rare and Medicinal Macromycetes in Pure Culture // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Біологічні науки*. – 2019. – №. 3. – С. 17–25.
10. Szczepkowski A. et al. *Sarcodontia crocea* (Polyporales, Basidiomycota) in Poland—distribution and decay ability in laboratory conditions // *Polish Botanical Journal*. – 2010. – Т. 55. – №. 2. – С. 489–498.
11. Tomsovsky M. *Sarcodontia crocea* (Basidiomycota, Polyporales) is unrelated to *Spongipellis* // *Phytotaxa*. – 2016. – Т. 288. – №. 2. – С. 197–200.
12. Venturella G., Bernicchia A., Saitta A. Three rare lignicolous fungi from Sicily (S Italy) // *Acta Mycologica*. – 2006. – Vol. 41. – P. 95–98.
13. Volobuev S.V., Logachev, A.A., Mushnikov, N.V., Okun, M.V. New records of aphyllorphoroid fungi (Agaricomycetes, Basidiomycota) from the Les na Vorskle area of the Belgorod'e Nature Reserve (Belgorod Region, Russia) // *Folia Cryptogamica Estonica*. – 2015. – Т. 52. – P. 89-93.
14. Андрианова Т.В., Гайова В.П., Гелюта, В.П., Дудка І.О. та ін. Гриби України. – 2006 . www.cybertruffle.org.uk/ukrafung/ukr
15. Бобіак Г. Гриби околиці Бережан // *Збірник матеріалів природописної-лікарської секції наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка у Львові*. – 1907. – Т. 2. – С.1–41.
16. Гуцевич С.А. Гименомицеты основных древесных пород Крымского заповедника // *Труды Крымского государственного заповедника*. – 1940. – Т. 2. – С. 3–37.
17. Дудка І. О., Гелюта В. П., Тихоненко Ю. Я. та ін. Гриби природних зон Криму. Київ: Фітосоціоцентр, – 2004. – 454 с.
18. Зерова М. Я. Матеріали до вивчення Мікофлори та грибних хвороб київських міських насаджень. I. Physcomycetes, Ascomycetes, Basidiomycetes // *Ботанічний журнал АН УРСР* – 1948. – Т. 5, № 2. – С. 100–114.
19. Солдатова І.М. Афіллофоральні гриби Донецького ботанічного саду АН УРСР // *Укр. бот. журн.* – 1974. – Т. 31, № 2. – С. 233–235.
20. Солдатова І.М. Aphyllorphorales байрачних лісів і колків степової зони УРСР // *Укр. бот. журн.* – 1974. – Т. 31, № 6. – С. 728–732.
21. Солдатова І.М. Афілофоральні гриби полежахисних лісосмуг степової зони України // *Укр. бот. журн.* – 1973. – Т. 30, № 5. – С. 606–609.
22. Усиченко А. С. Афиллофороидные грибы Северо-востока Украины: дисс.... канд. биол. наук. – 2009. – 266 с. + прил.
23. Усиченко А. С. Рідкісні види афілофороїдних грибів з Національного природного парку Гомільшанські ліси (Харківська обл.) // *Український ботанічний журнал*. – 2011. – №. 68, № 4. – С. 570-580.